

Geacht college van B en W en geachte leden van de Zwolse gemeenteraad

In de Nederlandse taal kennen we nog de uitdrukking 'volgens Bartjens'. Als we deze uitdrukking gebruiken geven we aan dat iets 'zo nauwkeurig mogelijk' berekend is.

Willem Bartjens (Amsterdam 1569- Zwolle 1638) was vanaf 1591 schoolhoofd in Amsterdam.

Op 7 maart 1618 werd Bartjens door de magistraat van Zwolle aangesteld als meester van de Franse school 'om kinderen te leren die francoyse spraecke, voorts lesen, schryven, reekenen en boekhouden, mitsgaders dat ook zyn huys-vrouwe den jongen dochteren leren sal allerley hantwerken, van neyen, speltwercken en anders daertoe behoorende'. Als schoolmeester verdiende hij driehonderd carolusgulden per jaar. Bovendien kreeg hij vrije inwoning in het Rijke Frater-huis (nu Praubstraat 14), dat sinds 1592 dienst deed als school en schoolmeesterswoning. Het is niet bekend waarom het Zwolse stadsbestuur juist Bartjens benaderde voor de post van schoolhoofd. Wellicht was hij aanbevolen door zijn vriend Heyns, die in 1605 naar Zwolle was gegaan en er drukker van de Staten van Overijssel was geworden. Dat Zacharias Heyns en Willem Bartjens inderdaad goede vrienden waren blijkt ook uit het huwelijk van Johannes Bartjens, zoon van Willem Bartjens, met Catharina Heyns, dochter van Zacharias Heyns.

Het is dit jaar dus precies 400 jaar geleden dat Willem Bartjens naar Zwolle kwam om het Zwolse onderwijs te verrijken met zijn kennis en kunde. Behalve met lesgeven hield Bartjens zich bezig met letterkunde. Hij was bevriend met bekende dichters als Carel van Mander en Joost van den Vondel en, zoals eerder vermeld, met de beroemde uitgever, drukker en graveur Zacharias Heyns.

Deze ervaren schoolmeester dankt zijn faam aan het rekenboek *Cyfferinghe*, waarvan de eerste druk verscheen in 1604. Al omstreeks 1610 schreef de grote dichter Joost van den Vondel een lofzang op hem die eindigt met de regels:

'Adieu Bartjens, ick wil zwijghen.

Wijl ghij gaet ten Hemel stijghen

'k Wenschte dat ick hier in schijn

Slechts mocht uwen Echo zijn'.

Tussen 1633 en 1637 verscheen in twee delen een vernieuwde editie van het rekenboek. Hierin was een portret van Bartjens opgenomen, dat Vondel van de volgende dichtregels voorzag:

Gij ziet het zichtb're deel van Bartjens hier naar 't leven

Van zijn onzichtbren geest heeft hij u zelf gegeven

Een print in 't Rekenboek dat nergens faalt nog suft

Maar volgt, ten dienst der jeugd, Euclides' spits vernuft.

Dit rekenboek werd later talloze malen herdrukt en later herzien. Het werd nog tot in de negentiende eeuw gebruikt.

Over hoe het de schoolmeester en zijn vrouw in Zwolle verging, is weinig bekend. Op 23 oktober 1618 verkreeg hij het Zwolse burgerrecht en **in de kameraarsrekeningen van de stad wordt hij vermeld als leverancier van schrijfbehoeften aan het stadsbestuur.** Het is waarschijnlijk dat Bartjens heeft meegewerkt aan de groeiende culturele invloed van Holland in Zwolle. Door zijn Amsterdamse afkomst week zijn taal, ook tijdens de les, nogal af van het Zwolse dialect dat doorspekt was met Duitse uitdrukkingen.

In Zwolle schreef Bartjens een nieuwe versie van zijn rekenboek. Van de eerste versie verschenen geregeld herdrukken met medeweten van de schrijver; daarnaast kwamen er incidenteel minderwaardige herdrukken uit, waaraan Bartjens zich bijzonder ergerde. Om aan deze praktijken een einde te maken besloot hij zijn rekenboek te herzien en aan de overheid te vragen nadruk hiervan te beletten. In 1636 verscheen in Zwolle de Vernieuwde Cyfferinge, gedrukt door Bartjens zoon Geraert. In 1637 verscheen een tweede deel, van grotere omvang, met als titel Het Tweede deel de Cyfferinge, handelend van verscheyde Regulen der Rekenkonst, alle kooplieden noodich te weten. Dit tweede deel heeft lang niet het succes gekend dat het eerste ten deel is gevallen hoewel het ook tal van keren herdrukt is.

In de Vernieuwde Cyfferinge vinden we diverse opgaven die zijn ontleend aan situaties uit het dagelijkse leven van Zwolle en omgeving. Een voorbeeld: 'Een Mastebroecker heeft 3 dochteren, die sent hy Zwol ter merckt, elck met een onge-seyde verscheyde menichte Entvogels, belast hen dat sy niet meer als 9 stuckx voor gull. sullen verkopen, ende even veel gelds sullen ontfangen: De vrage is hoeveel Vogels elck ghe-hadt heeft, ende hoeveel geldts hem 't huys gebrocht word? Antw: 30, 56, 82 elck 12 ggull.'. Ook vinden we in dit rekenboek tal van sommen die betrekking hebben op de handel van zogenaamde factours. Dat waren kooplui die in Zwolle een zeer winstgevende handel in koloniale waren bedreven. Na zijn dood werd duidelijk welk een verlies Zwolle had geleden. In tegenstelling tot het onderwijs op de Latijnse school waar ds. Schuttenius de scepter zwaaide, kon het onderwijs op de 'gewone' school van Bartjens niet op een behoorlijk peil worden gehouden, omdat het stadsbestuur er niet in slaagde een goede opvolger te vinden. Er is nooit een monument voor Bartjens opgericht; toch bleef zijn naam eeuwenlang voortleven. Zijn rekenmethode bleek pedagogisch gezien zo voortreffelijk te zijn, dat zij tot in de negentiende eeuw op Nederlandse scholen werd gebruikt.

In Zwolle bestond vroeger de Bartjensschool aan de Assendorperstraat. Nu rest in Zwolle alleen nog de Bartjensstraat in Assendorp. Tot 2014 werd Bartjens in Zwolle nog geëerd met het Groot Bartjens Rekendictee

*Het **Groot Zwolsch Bartjens Rekendictee** was een jaarlijks rekendictee, gehouden in Zwolle. Het evenement is in 2004 regionaal begonnen ter promotie van het (hoofd-)rekenen. Lange tijd was het een landelijk evenement, met voorronden in alle GPD-dagbladen en op internet.^[1] Naast de deelnemers vanaf de internetsite, zijn er ook deelnemers uit de voorronden op diverse PABO-instellingen en diverse middelbare scholen (klassen 3 van havo en vwo). Zowel het bedenken van de opgaven als de presentatie was sinds de eerste editie in handen van Marjolein Kool. Jan Terlouw was tot en met 2011 voorzitter van de jury. In 2012 was dit Thom de Graaf.*

Na het tiende Rekendictee, in 2014, heeft het bestuur besloten om voorlopig geen nieuwe editie meer uit te schrijven.

Het lijkt erop dat Zwolle nu wat betreft Bartjens bijna 'uitgerekend' is

Bent u het met mij eens dat meester Willem Bartjens het verdient om in onze stad blijvend geëerd te worden?

Zo ja, bent u dan bereid om te komen met een idee hoe dit zou kunnen gebeuren? Ik wil u hierbij alvast de suggestie geven om de busbrug achter het station de naam Bartjensbrug te geven. De plaatsing van deze fly-over was uiterst nauwkeurig werk en er zal dus het nodige rekenwerk aan vooraf zijn gegaan. Verder zou het wellicht niet verkeerd zijn om meester Bartjens in de binnenstad met een standbeeld te eren. Dan hebben de stadsgidsen er ook weer een mooi verhaal bij om aan de bezoekers van de binnenstad te vertellen.

Alet Boukes

Oud stadsdichter en oud raadslid Zwolle

i.a.a. de pers

Bronnen: Wieiswiein Overijssel en Ewoud Sanders- eponiemenwoordenboek

